

УДК 274(477)

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.7>

Сітарчук Роман Анатолійович,
*доктор історичних наук,
професор кафедри історії України,
перший проректор Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка
orcid.org/0000-0003-0280-6844
roman_sit@ukr.net*

Осташук Іван Богданович,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, теології та церковної історії
Українського гуманітарного інституту
orcid.org/0000-0002-6115-0884
ostaszczuk@ukr.net*

ОЦІНКА ЧАРЛЬЗА ТЕЙЗА РАССЕЛА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ У КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ

У статті зосереджено увагу на аналізі соціально-економічних моделей, які запропонував Чарльз Тейз Рассел у контексті подолання цивілізаційних проблем. Його оцінка цікава тим, що він застосував унікальний підхід, виходячи з того, що мав релігійне мислення. Характеристика унікальності його аналізу полягає в поєднанні земного (чинні соціальні моделі), небесного (реалії неба) та небесного на землі (ідея тисячолітнього царства). Рассел запропонував оцінку комунізму, соціалізму, анархізму, соціального виклику в контексті впровадження сухого закону та ідеї тисячолітнього царства. Останнє, на його думку, змогло б подолати наявні цивілізаційні проблеми. Аналізуючи комуністичну модель, він намагався довести тезу, що вона частково реалізована була першоапостольською Церквою, однак потерпіла невдачу через недосконалих людей. Водночас однією з причин того, що Бог дозволив існувати певним рисам комунізму у ранньохристиянській спільноті, є спроба показати приклад нерозумності такого методу в організації та розвитку громади в цілому. Соціалізм і колективізм, на думку Рассела, не відстоюють спільного володіння нерухомістю, оскільки зберігають окремі елементи приватного володіння. Що стосується анархізму, то його оцінка цієї моделі не містить жодних позитивних сторін. А впровадження сухого закону, звісно, допомогло б суспільству, однак воно створило низку проблем, рішення яких вимагає часу та коштів. З цієї причини у висновку свого аналізу Рассел стверджує, що єдина надія для людства і вирішення цивілізаційних проблем – це прихід тисячолітнього царства Ісуса Христа. Саме цей «обіцяний Богом засіб» для порятунку людства, зокрема це царство, на думку Рассела, у найближчому майбутньому встановиться на землі. Царство, на думку Рассела, запанує не шляхом головування та вибору більшості, а завдяки суверенітету та владі Бога.

Ключові слова: Чарльз Тейз Рассел, комунізм, соціалізм, анархізм, сухий закон, тисячолітнє царство, протестантизм.

Sitarchuk Roman,
*Doctor of Historical Sciences,
Professor at the Department of History of Ukraine,
Poltava National Pedagogical University
named after V. G. Korolenko
orcid.org/0000-0003-0280-6844
roman_sit@ukr.net*

Ostaszczuk Ivan,
*Doctor of Philosophy, Professor,
Professor at the Department of Philosophy,
Theology and Church History,
Ukrainian Institute of Arts and Science
orcid.org/0000-0002-6115-0884
ostaszczuk@ukr.net*

CHARLES TAZE RUSSELL'S ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC MODELS IN THE CONTEXT OF OVERCOMING CIVILIZATION PROBLEMS

This article delves into the analysis of socio-economic models implemented by Charles Taze Russell to address civilizational challenges. His assessment is intriguing due to the application of a unique approach rooted in his religious mindset. The distinctiveness of his analysis lies in the integration of earthly (current social models), heavenly (the reality of heaven), and the heavenly on earth (the idea of the Millennial Kingdom). Russell evaluates communism, socialism, anarchism, and the social challenge within the framework of implementing the dry law and the concept of the Millennial Kingdom. He contends that the latter could effectively address existing civilizational problems. In examining the communist model, Russell attempts to demonstrate that it was partially implemented by the First Apostolic Church but failed due to imperfect people. He suggests that God allowed certain features of communism in the early Christian community to illustrate the impracticality of such a method for organizing and developing the community as a whole. According to Russell, socialism and collectivism do not advocate joint ownership of real estate, preserving elements of private ownership. Regarding anarchism, his evaluation of this model lacks positive aspects. While the introduction of a dry law would benefit society, it poses various challenges requiring time and resources for resolution. In conclusion, Russell asserts that the only hope for humanity and the solution to civilizational problems lie in the imminent arrival of the millennial kingdom of Jesus Christ. He views this “God-promised means” as humanity’s salvation, predicting its establishment on earth in the near future. Russell maintains that the kingdom will not be governed by the presidency or the choice of the majority but by the sovereignty and authority of God.

Key words: Charles Taze Russell, communism, socialism, anarchism, dry law, Millennial Kingdom, Protestantism.

Актуальність теми дослідження. Питання соціального, економічного та політичного характеру часто цікавлять відомих релігійних діячів, і виключенням із цього правила не став засновник організації «Свідки Єгови» – Чарльз Тейз Рассел. У роки його життя та діяльності американське суспільство пережило низку кризових соціальних явищ, які соціум намагався вирішити за рахунок існуючих у світі соціально-економічних моделей. Також було зроблено чимало спроб побудувати ефективні моделі в якості можливих засобів для подолання проблем цивілізації. Пропозиції подолання тодішніх соціальних викликів

надходили з боку представників соціуму (зацікавлених осіб) – політиків, економістів, психологів тощо. Цей тренд не оминув і відомих релігійних діячів, які намагалися застосувати «небесні реалії» та поєднати церкву, релігію, зокрема духовне бачення проблеми, із земними речами й соціальними викликами. Такі аналітичні спроби в окремих випадках мали штучний характер, однак оцінки, запропоновані релігійними лідерами, заслуговують на увагу дослідників релігії. У нашому дослідженні зосереджено увагу на аналізі Чарльза Тейза Рассела та його спробі оцінити зміст соціально-економічних

моделей, які застосовувало суспільство його часу, щоб подолати існуючі цивілізаційні виклики й проблеми.

Основні результати дослідження. Чарльз Рассел жив у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. У цей період в американському соціумі, як і в більшості інших країн, гострі соціальні та політичні питання були актуальною темою для різних дискурсів та рухів. Рассел також не обійшов стороною огляд основних соціально-політичних ідей, які побутували у західному суспільстві його часу. Часто у своїх працях та виступах він порівнював різноманітні уявлення про різні системи соціального устрою з метою пошуку та побудови ідеального суспільства. Виклики його часу, а саме покращення медичної системи, ставлення до релігійних меншин, соціальний статус чорношкірих та багато іншого, штовхали його як релігійного діяча до спроб запропонувати щось краще на заміну наявним реаліям.

Рассел порівнює ідейних натхненників та популяризаторів різних поглядів щодо вирішення соціальних проблем у державі з лікарями, які представляють свої засоби як універсальні та наголошують, що для одужання суспільства краще скористатися саме їхніми ліками. Він вважає, що наявні спроби покращити існуючий стан, безсумнівно, є похвальними та знаходять відгук у людей, які прагнуть змін на краще. Водночас Рассел наголошує, що особа, яка досліджує Біблію і розум якої налаштований на сприйняття духовних речей через призму розуміння цієї книги, усвідомить, що будь-які засоби, запропоновані людьми, не допоможуть увилікуванні таких глобальних хвороб.

Саме тому Рассел запевняє, що єдиним засобом лікування може бути тільки втручання Великого Лікаря з його засобами – «медикаментами, шинами, бинтами, гамівними сорочками і ланцетами» (Russell, 1923: 470–471). Рассел був переконаний, що тільки вміле та постійне застосування цих засобів сприятимевилікуванню розбещеності та самолюбства, яке панує у суспільстві. Водночас Рассел пропонує провести огляд та аналіз так званих медичних рецептів задлявилікування хвороб суспільства та з метою виявлення їхніх сильних і слабких сторін порівняно з Божим задумом для людства в цілому.

Комунізм. Рассел характеризує комунізм як соціальну систему, в якій існує спільність благ. У такому устрої вся власність має належати спільноті й використовуватися в інтересах усього колективу. Увесь дохід від колективної праці має спрямовуватися на загальний добробут. Одним із гасел цієї ідеології є таке: «Від кожного за його здібностями та кожному за його потребами» (Russell, 1923, с. 473). Найбільш яскравим прикладом реалізації комуністичних ідей Рассел вважає Французьку комуну, яка існувала в Парижі у 1871 році. При описанні цього суспільного устрою Рассел використовує джерела та думки осіб, які були в цій темі добре обізнані. Зокрема, він наводить визначення комунізму американського філософа Джозефа Кука: «Комунізм означає скасування спадщини, скасування сім'ї, скасування національностей, скасування релігії, скасування власності» (Cook, 1880, с. 19; Russell, 1923, с. 473–474).

Чарльз Рассел визнає, що в цілому комунізм неможливо реалізувати на практиці. У контексті цього він зазначає цікаву деталь, що комуністичний лад найвірогідніше підходить для небес, оскільки там серед його мешканців панує справжня досконалість, чистота та любов. Отже, на його думку, в умовах теперішнього морального стану суспільства заснувати такий лад неможливо. Зокрема, Рассел переконаний: якщо запровадити принципи комунізму у нинішній час, наслідком такої тенденції стане швидке поширення серед багатьох верств суспільства ледачого способу життя. Виникне конкуренція, яка керуватиметься правилом «хто зробить найменше і хто трудитиметься найгірше» (Russell, 1923, с. 474). У результаті в суспільстві почне панувати розбещеність та варварство, що призведе до руйнування життєвого укладу та вимирання людства.

І незважаючи на те, що ці висновки можуть прийти відразу кожній розсудливій особі, Рассел підмічає, що серед християн є ті, хто переконаний, що Біблія вчить ідеям комунізму. Ба більше, такі особи переконані, що саме комунізм може стати справнім Божим засобом для лікування та виправлення занепаłego стану суспільства. Для обґрунтування своєї позиції її прихильники заявляють, що цей лад започаткував Ісус Христос та його апостоли (Oneida Community, 1853). Рассел наводить слова прибічників поєднання Біблії та ідей

комунізму: «Ми заявляємо, що початок божественного комунізму був зароджений у Церкві дев'ятнадцять століть тому і що у жнивях улаштування божественний комунізм повинен характеризувати економіку тих, хто прокидається до усвідомлення справжньої науки про пришествя Господа. Той, хто заперечує принципи комунізму, прийняті в ранній Церкві відповідно до закону любові до ближнього, не може послідовно претендувати на прийняття апостольських доктрин та практик» (Church Communism Arguments, 1903).

Рассел не погоджується із твердженням, що зародки комунізму проявилися тільки у часи Христа та апостолів. Навпаки, він наголошує, що комунізм виник в Едемському саду, коли перші люди були створені за Божим образом, мали розумову, моральну та фізичну досконалість. Однак у результаті непослуху Богові створення серед людського суспільства комуністичного ладу за зразком Едему Рассел вважає не тільки неможливим, а й нерозумним та шкідливим.

Далі релігійний діяч аналізує біблійні фрагменти, які використовували прихильники комунізму серед християн. Наприклад: «А всі, які повірили, були разом і мали все спільне. Вони продавали маєтки та майно і ділилися ним з усіма, хто потребував. І щодня вони однодушно перебували в храмі та, ламаючи по домах хліб, у радості й простоті серця приймали їжу, вихваляючи Бога та маючи милість у всіх людей» (Дії 2:44–47). Рассел коментує цей вірш як описання ранньохристиянської спільноти, коли були проявлені почуття єдності, які базувалися на любові до воскреслого Господа. Він підкреслює, що через те, що кожній людині властивий егоїзм, без божественної допомоги і тільки силами членів самого суспільства цей «проект» би не здійснився. Отже, «такими були невимушені почуття у ранній Церкві, де егоїзм поступився місцем любові та спільним інтересам» (The Early Church – its simplicity, 1892).

Крім того, Рассел наголошує, що досвід намагань різних спільнот, які пропагували комуністичні принципи, зазнав невдачі. Він наводить як приклади спільноту зі штату Нью-Йорк під назвою «Онейда» (Oneida Community, n.d.) та «Товариство гармонії у Пенсільванії» (Harmony Society, n.d.). Зокрема, товариство з Пенсільванії пережило розділення внаслідок

внутрішніх суперечок. Одне з тих відгалужень під назвою «Економіти» було розташоване поруч із містом Пітсбург у штаті Пенсільванія. Ця група певний час переживала період розквіту, проте згодом занепала. А за право розпоряджатися майном громади були гострі суперечки, частина з яких вирішувалася через судові процеси. Також Рассел запевняє, що Біблія не вчить ідеалам комунізму, а навпаки, виховує індивідуалізм, який повний любові та поваги до інших. Винятком може бути тільки поняття сімейного комунізму – там, де сім'я живе і розвивається як єдине ціле, там, де батько виконує роль голови, а дружина діє заодно з ним як його помічниця у добрі та у важкі часи (Russell, 1923, с. 478–479).

Також не можна сказати, що Ісус з апостолами жили згідно з комуністичними принципами. Ісус серед усіх вважався Господом та вчителем, для учнів Його слово було законом. Учні не мали у своїй спільноті особливих повноважень. У них була спільна скринька, де вони тримали добровільні пожертвування. Однак не можна вважати це повним комунізмом, оскільки апостол Іван, очевидно, мав свій будинок та власні засоби для існування (Єв. від Івана 19:27). Крім того, Ісус перед своєю смертю довірив апостолу Івану доглядати Своєю Матір. Якби Ісус створив комуністичну спільноту, то догляд за Марією він передав би цій спільноті, а не апостолу Івану. Також Ісус у притчах вчив, що кожен має неоднакову кількість засобів і талантів. Крім того, кожен повинен бути управителем того, що доручив йому Бог, а не колектив або комуна. Ось тому кожен несе перед Богом особисту відповідальність (The Early Church – its simplicity, 1892).

Варто зазначити, що Рассел все ж таки визнає, що Бог дозволив існувати комуністичному ладу у ранній Церкві, про який сказано у наведеному вище біблійному уривку. Також він називає цей рух «обмежена форма комунізму» (Church Communism Arguments, 1903). Він зазначає, що це був суто добровільний рух серед перших християн. З іншого боку, «Бог, без сумніву, підготував цей зразок християнського комунізму як ілюстрацію того, до чого призведе повна міра святого духу» (The Early Church – its simplicity, 1892). Також Рассел стверджує, що при цьому ранньохристиянському рухові апостолів та їх учнів, з однієї сторони, не допомагали,

але також і не противились. Водночас однією з причин того, що Бог дозволив існувати певним рисам комунізму у ранньохристиянській спільноті, є спроба показати приклад нерозумності такого методу в організації та розвитку громади в цілому. І той факт, що перша християнська громада в Єрусалимі пережила невдачу, говорить про слабкі позиції комунізму загалом. Саме тому наслідком є наступне: «<...> почалися нарікання елліністів на юдеїв, що про їхніх вдів не дбають при щоденному служінні» (Дії 6:1). Таким чином, серед християн могли при спільному співжитті проявлятися негармонії та суперечки (Russell, 1923, с. 479–480; *Brotherhood in the Anointed One*, 1909).

Аргумент про те, що смерть Ананії та Сапфіри були свідченням того, що власне майно християни повинні були віддавати в примусовому порядку, Рассел вважає хибним. Насправді, як релігійний діяч відзначає, їх гріхом був саме обман і відмова віддати все майно на користь спільноти за прикладом інших християн. Чарльз Рассел зауважив, що після жорстких гонінь, яких зазнала християнська спільнота в Єрусалимі, Біблія не містить згадок про втілення в Церкві комуністичних ідей. Також він підкреслив, що ні у висловах Ісуса Христа, ані у посланнях апостолів немає слів, які б виступали за захист комуністичних принципів. Також у наступні роки діяльність учнів Христа, особливо апостола Павла, який був активним місіонером і проповідником, заснував християнські громади у різних містах, також не має більше аналогів існування спільної комуні за прикладом єрусалимської. Рассел наголосив, що комунізм не є частиною євангельської вістки або якоюсь Божою вказівкою для його послідовників. Навпаки, релігійний діяч зазначав, що апостол Павло наказав, щоб кожен християнин насамперед піклувався «про своїх домашніх», а також «першого дня тижня нехай кожний із вас відкладає в себе», що потрібно для служіння Богові (1 Тим. 5: 8; 6: 1; 1 Кор. 16: 2; Еф. 6: 5–9). Маємо і прямі вказівки апостола, щоб раби були слухняні своїм панам, а пани не повинні були бути до рабів занадто суворими (Russell, 1923, с. 479–480; *They had all things in common*, 1895).

Соціалізм або колективізм. Чарльз Рассел вважав, що соціалізм у якості суспільного ладу пропонує впровадження соціальних змін, які

приведуть до зростання добробуту, до більш рівномірного та справедливого розподілу продуктів трудової діяльності. Такий розподіл забезпечується шляхом запровадження суспільної та колективної власності. Як відомо, соціалізм наголошує на необхідності колективного управління усіма видами виробництва за допомоги суспільства. Варто зазначити, що до спільного капіталу належить будь-який вид достатку, однак винятком є нерухомість. Гасло соціалізму таке: «Кожен отримає за своєю працею» (Russell, 1923, с. 482–483).

Соціалізм відрізняється від комунізму тим, що він не відстоює спільного володіння нерухомістю, а також зберігає деякі інші елементи приватного володіння недоторканими. У такому випадку, на думку Рассела, соціалізм виглядає як досить практична теорія. Тільки при його реалізації повинна виконуватись умова, що цей суспільний лад потрібно впроваджувати поступово за допомогою мудрих та поміркованих лідерів, які турбуються насамперед про інтереси інших. Окрім того, соціалізм приніс свої ідеї у різні країни світу. Рассел наводить такі приклади. У містах США різні служби діють згідно з принципами загального добробуту, а саме: водопровід, впорядкування вулиць, школи, пожежна охорона і поліція тощо є прикладами соціалізму. Однак Європа, на його думку, випередила Сполучені Штати Америки, оскільки там за таким принципом діє телеграф і залізниця. Зокрема, він зазначає, що у Франції тютюнова промисловість та її прибуток належать не приватним власникам, а підпорядковані уряду й народу.

Що стосується негативних сторін соціалізму, то Рассел вбачає їх у гніті робочих мас. Для соціалізму причиною усіх страждань є сама природа капіталу, тому Рассел стверджує, що справжня причина проблем людства міститься глибше і проявляється у природі злих нахилів, які гніздяться в егоїстичній натурі людини, зокрема у намірах багатих можновладців. Ось чому, маючи поверховий погляд на природу проблем цивілізації, можна отримати негативні наслідки, які полягають у нерівності й невідповідності відносин у суспільстві серед різних сфер. Однак проблема соціалізму полягає в тому, що для вирішення бід та суспільних викликів потрібно лише вдосконалити систему, яка тепер існує, і спрямувати її розвиток

у правильне русло. Згідно з такими поглядами саме на державу покладається роль організації продовольчих відносин між людьми. Таким чином, усі частини складної організації суспільства зможуть діяти під управлінням людського розуму. Саме у цьому Рассел вбачає проблему соціалізму, коли вирішення усіх актуальних викликів цивілізації покладено на людину, її розум, кмітливість і зусилля. Отже, на його думку, соціалізм як система, зрештою, прокладає шлях до прийняття у суспільстві атеїстичного світогляду (Russell, 1923, с. 506–507).

Анархія. Чарльз Рассел заявляє, що анархісти «вимагають свободи, що межує з беззаконням» (Russell, 1923, с. 481). Прихильники цього погляду дійшли висновку, що будь-які методи людської співпраці та взаємовідносини показали свою недосконалість на практиці. Анархісти усвідомили, що потрібно відмовитись від будь-яких правил і обмежень у відносинах між людьми. Рассел стверджує, що анархія є цілковитим антиподом комунізму. Якщо комунізм має на меті знищити індивідуалізм та змусити усіх прийняти у цьому участь, то анархія прагне знищити усі закони і суспільні обмеження, щоб кожна людина могла діяти відповідно до власного розуму. Отже, Рассел робить висновок, що анархізм не містить у собі нічого конструктивного, а тільки веде до руйнування. Ідеї анархізму в їх практичному втіленні свідчать про те, що «сьогодні йому цілком достатньо зруйнувати світ, а майбутнє нехай краще саме бореться за справу свого відновлення» (Russell, 1923, с. 481). Рассел вважає, що ідеологія анархізму – це крайнощі, до яких вдаються народні маси під впливом зовнішніх обставин і які продиктовані егоїстичними настроями (Russell, 1923, с. 481–482).

Сухий закон. Рассел описує поширений погляд на пропаганду щодо заборони алкоголю та проголошення виборчих прав жінок. На його думку, тільки в такому поєднанні ці ідеї можуть бути прийняті в соціумі. Існує думка, що коли ці ідеї висувати в суспільстві окремо, тоді кожна окремо не отримає підтримки в більшій частині суспільства. Прибічники такого погляду вважають, що усі проблеми та бідність у християнських країнах полягають у продажі алкоголю, тому вони заявляють, що законодавча заборона виготовлення і продажу спиртних напоїв значно покращить стан суспільства та його добробут.

Рассел заявляє, що таким намаганням він щиро симпатизує. Зокрема, він стверджує, що пияцтво – це «насправді один із найотруйніших плодів цивілізації» (Russell, 1923, с. 470). Також він визнає, що заборона поширювати спиртні напої значно сповільнить зростання бідності, а багато заощаджених коштів витратяться на корисніші справи. Однак він вважає, що заборона продажу алкоголю не здатна вилікувати вади існуючого суспільного ладу, а також дати відсіч всеохопному впливу закону попиту і пропозиції, який забирає з народних мас життєві сили.

Водночас, якщо раптово зупинити продаж і виробництво алкоголю, то це стане великим тягарем для працівників різних сфер промисловості. Так, тисячі фермерів, які вирощували ячмінь, виноград та хміль задля виробництва спиртних напоїв, будуть змушені терміново перепрофілювати своє виробництво на інші сільськогосподарські культури, а у перехідний період потраплять у фінансову кризу. Крім того, десятки тисяч винокурів, бондарів, складувів, перевізників, барменів, власників барів й інших осіб, які зайняті у цьому виробництві та реалізації, втратять можливість заробітку і будуть змушені шукати інший рід діяльності. Усе це створить кризу на ринку праці. І все ж таки Рассел наголошує, що вищевказані труднощі не повинні стримувати рішучість: «Покінчити з цим прокляттям» (Russell, 1923, с. 471). Але для цього потрібно заручитися підтримкою більшості, яку, на жаль, не вдасться отримати на державному рівні. Причиною цього стану є те, що більшою частиною суспільства є особи, які мають залежність від спиртного, і ті, хто зацікавлений у реалізації такого виду продукції задля фінансової вигоди. Отже, на думку Рассела, сухий закон буде введено тільки тоді, коли на землі буде встановлене Боже Царство (Russell, 1923, с. 470–471).

Церква як засіб подолання проблем суспільства. Рассел як релігійний діяч наголошував, що саме церковні організації, коли усвідомлять наслідки кризи в суспільстві, зможуть змінити його на краще. Свою думку він підсилював такими словами: «Якби тільки церкви могли пробудитися, вони змогли б завоювати світ для Христа і самі могли б встановити на землі Царство Боже на основі любові й вірності Богові та рівної любові до

ближніх» (Russell, 1923, с. 515). Деякі з прихильників такої позиції заявляють, що цей місіонерський рух стане другим приходом Христа. На думку Чарльза Рассела, ця теорія не має жодних надій на втілення. Навпаки, він переконаний, що через місіонерську діяльність Церква в її нинішньому стані не здатна повернути світ до Бога та морального життя. Своє переконання Рассел аргументує тим, що більшість членів християнських деномінацій тільки формально сповідує свою релігію і не має щирої віри. Однак він визнає, що якби усі, хто вважає себе християнином, усвідомили потребу в духовному відродженні та стали побожними й керованими любов'ю, тоді наслідком цього стала б велика діяльність і вплив на суспільство, які не потребували би ніяких доказів правдивості, оскільки за короткий час могутній вплив Євангелія міг би реально реформувати суспільство. Але, як зауважує Рассел, Христос називає святих малою отарою, яка в цьому житті переживатиме гоніння, утиски і ніколи у цьому світі не матиме панівного становища (Russell, 1923, с. 515–516).

Єдина надія для людства. Після огляду різних систем Рассел заявляє, що єдиною надією для порятунку та докорінного виправлення проблем і бід цивілізації є прихід Тисячолітнього Царства Ісуса Христа. Саме обіцяний Богом засіб для порятунку людства – це Царство, яке, на думку Рассела, у найближчому майбутньому буде встановлене на землі. Тут Рассел підмічає, що ця подія відбудеться у час, коли людська спроможність винаходити все нові засоби для покращення стану суспільства вичерпає себе. Тобто прихід Божого Царства відбудеться тоді, коли людство зневіриться у будь-яких придуманих ним методах і буде визнана їхня недосконалість та непрактичність. Рассел називає такий підхід божественним методом, який полягає у тому, що за тисячі років свого існування людство навчається важливих уроків у школі досвіду (Russell, 1923, с. 517–518).

Однак Царство, про яке говорить Рассел, запанує не шляхом головування та вибору більшості. Навпаки, воно буде встановлене згідно з суверенною Божою волею з владою, якій люди не зможуть протистояти, і пануватиме на землі впродовж тисячі років. У цей

час вплив сатани буде усунений, а будь-які ідеї обману чи хитрості не будуть поширюватися в суспільстві. Також буде проявлятися закон любові та милості до кожного. Отже, кожен зможе навчатися принципам праведності та вмінню впроваджувати їх у власне життя. Саме завдяки поступовому процесу навчання людство підкориться Божим законам і зможе досягти досконалості. Тисячолітнє Царство – це єдиний шлях, який «адаптований до потреб хворого на гріх егоїстичного світу» (Russell, 1923, с. 520). Рассел наголошує, що саме у той час матимуть місце деякі прояви комунізму і впродовж тисячоліття багато чого з Божих благословень буде спільним для всіх людей, особливо, коли наприкінці тисячолітнього царства усі люди, які бажатимуть пізнати Божу правду та будуть їй слухняні, досягнуть фізичної і розумової досконалості. Лише тоді на землі існуватиме «певний вид комунізму», який існує в середовищі небесних ангелів. Однак навіть у такому «комунізмі» існуватиме верховна влада, оскільки навіть серед ангелів існують різні рівні, наприклад, херувими та серафими, а над усіма ними є Бог (Church Communism Arguments, 1903; The Early Church, 1902).

Висновки. Відзначимо оригінальний підхід, який застосував Рассел, оцінюючи тогочасні соціально-економічні моделі в контексті подолання цивілізаційних проблем. Особливість аналізу полягає у трьох взаємовиключних сферах, які спробував поєднати разом Рассел. Перше – це небайдужість до земних викликів і проблем, які часто ігнорують представники пізнього протестантизму. Рассел ретельно вивчив кожен із чинних соціальних і економічних моделей, навів слабкі та сильні сторони майже кожної із них через призму біблійного тексту. Друге – це спроба покращити наявні моделі за рахунок Церкви і віри для того, щоб на землі побудувати ідеальне суспільство, хоча Рассел неодноразово визнає, що це неможливо. Третє – це віра у можливість майбутнього існування Тисячолітнього Царства на землі, яке не матиме егоїстичних характеристик і грішних якостей людей, однак у той же час міститиме окремі удосконалені складники соціально-економічних моделей, які не вдалося реалізувати суспільству з причини людської недосконалості.

Список використаних джерел:

1. Brotherhood in the Anointed One. (1909). *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 30(2), 25–27.
2. Church Communism Arguments. (1903). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 24(20), 389–390.
3. Cook, J. (1880). *Socialism: With Preludes on Current Events*. Houghton Mifflin Company.
4. Harmony Society: A Utopian Community. (n. d.). *Social Welfare History Project*. URL: <https://socialwelfare.library.vcu.edu/religious/the-harmony-society-a-utopian-community/>.
5. Oneida Community. (1853). *Bible communism : a compilation from the annual reports and other publications of the Oneida Association and its branches; presenting, in connection with their history, a summary view of their religious and social theories*. AMS Press.
6. Oneida Community. (б. д.). *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Oneida-Community>.
7. Russell, C.T. (1923). *The Battle of Armageddon*. International Bible Students Association.
8. The Early Church--its simplicity. (1892). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 13(13), 205–206.
9. The Early Church. (1902). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 23(1), 4–8.
10. They had all things in common. (1895). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 16(17), 204–205.

References:

1. Brotherhood in the Anointed One. (1909). *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 30(2), 25–27.
2. Church Communism Arguments. (1903). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 24(20), 389–390.
3. Cook, J. (1880). *Socialism: With Preludes on Current Events*. Houghton Mifflin Company.
4. Harmony Society: A Utopian Community. (n. d.). *Social Welfare History Project*. Retrieved from <https://socialwelfare.library.vcu.edu/religious/the-harmony-society-a-utopian-community/>
5. Oneida Community. (1853). *Bible communism : a compilation from the annual reports and other publications of the Oneida Association and its branches; presenting, in connection with their history, a summary view of their religious and social theories*. AMS Press.
6. Oneida Community. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Oneida-Community>.
7. Russell, C.T. (1923). *The Battle of Armageddon*. International Bible Students Association.
8. The Early Church – its simplicity. (1892). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 13(13), 205–206.
9. The Early Church. (1902). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 23(1), 4–8.
10. They had all things in common. (1895). *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, 16(17), 204–205.